

Byung Chul Han'ın *Şiddetin Topolojisi* Kitabı Üzerine Bir İnceleme

Güney Koreli yazar ve kültür kuramcısı Byung Chul-Han'ın 2016 yılında Metis Yayınlarından çıkan kitabı “Şiddetin Topolojisi” şiddetin yapısını makro ve mikro düzey olmak üzere iki ana bölümde incelediği ve toplamda on üç başlıktan oluşan bir kitabıdır. Kitapta, şiddetin kendi kavramından hareketle, eski çağlarda başlayan fiziksel ve eziyet edici, baskılayıcı düşman gibi dış faktörler yoluyla tanımlanan olumsuz şiddetten; günümüze doğru dış faktörlerden bağımsızlaşmış ve üretme, başarma, performans gösterme kaygısı gibi sadece kişinin kendi tarafından yapılan içsel ve ruhsal bir eziyete evrilen aşırılığın olumlu şiddet haline dönüştüğünü konu alır. Kitabın iki ana bölümlerden birini oluşturan makrofizik ile, şiddetin iç-dış, ego-alter, dost-düşman gibi kabaca ve görünür kısmına vurguda bulunulurken; mikrofizik ile, adeta derinin altından işleyen ve görünmeyen, tamamına yayılan, insanı içten çürüten ruhsal yanına vurguda bulunulur.

Şiddetin **Makrofiziği** ana başlıklı ilk bölümde, önce “şiddetin topolojisi” ele alınır. Şiddetin yapısal olarak geldiği nokta ve dönüşüm açıklanır. Bugünün şiddetinin artık fiziksel, saldırgan, ölümcül ve kanlı değil; daha manipülatif, incelikli, saldırganlık içermeyen, ancak söz ve eyleme dayanan kışkırtmalarla insanın ruhunu ele geçirip, onu ruhsal ve psikolojik olarak içten çökerten bir yapıya dönüştüğünü tespit eder. Chul-Han bu durumu bulaşıcı virüse benzeterek, onu zamanla bitiren ama failinin iz bırakmadığı bir hastalığa benzetir.

“Şiddetin Arkeolojisi” başlıklı ikinci bölümde, şiddet duygusunun kaynağı araştırılır ve ilk ne zaman ve ne şekilde ortaya çıktığı tartışılır. Buna göre şiddet, arkeik toplumların kendi içlerinde sahip olduğu değerlerin bir yarışından ve çatışmasından ortaya çıkmıştır. Yine, ölüm ve şiddet arasındaki ilişkinin, doğaüstü olaylara ve yırtıcı hayvanların ilişkileri üzerinden fark edilmesi, hayatta kalabilmek için ve güçlü olabilmek için öldüren (şiddet uygulayan) kişi olmanın gerekliliği, insanların bilinçaltılarında yer bulan bir öykü olduğu sonucuna varılır. Bilim toplumlarında bu şiddetin nükleer silahlar üzerinden, kapitalist toplumlarda para, günümüzde ise, derin psikolojik savaşlar üzerinden devam ettirilmesi söz konusudur. İnsanlar birbirini, artık fiziksel ya da maddi güçle değil; psikolojik harple içten çürütür ve zayıflatır. Böylece bir yerde ölen ve öldüren dikotomisi sadece form değiştirmiştir.

“Şiddetin Ruhu” başlıklı üçüncü bölümde, psikanaliz temelinde şiddetin bir incelemesine girilir ve benlik yapıları ile toplum yapıları arasında gelişen ilişkiye dikkat çekilir. Freud’a göre insanın arkeik yapısında devamlı bastırma ve tahakküm uygulayan Üstben ile Ben arasında bir ilişki vardır. Ben, kendisine tahakküm uygulayan Üstben ile mücadeleye dayalı ilişkisinden dolayı kendine de dışarda bir öteki arar. İnsanın bu kendi içindeki şiddeti, ötekine yönelik şiddete dönüşür. Melankoli ise, kendisiyle bozulan ilişkisinde insanın kendi içinde ötekine olan şiddetidir. Freud’un yasaklamayla ve baskılamayla karakterize ettiği olumsuzlayıcı psikanalizi baskıcı toplumlarda geçerlidir. Oysa bugünün toplumu, başarı ve performans odaklı olduğu için bu toplumsal dönüşüm ruh içi yeni bir yapılanmayı getirmiş ve yeni özne baskılayıcı değil, özgürlük, keyif alma ve bireysel eğilimlere sahip olan olumlayıcı özneye dönüşür. Sadece kendisinin efendisi olan ve kendisini seven öznenin de yeni hastalığı melankoliden narsizme evrilir. Narsist, devamlı kendini ötekiyle kıyaslayan ve onu kendisi karşısında olumsuzlayarak sınır dışı eden bir olumsuzluğun etkisi altındadır. Böylece devamlı ötekini olumsuzlayan şiddet zamanla kendini olumlayan bir şiddete dönüşmüştür. Birey, ötekini tanımadığı ve sadece kendi içine döndüğü için kendini ötekiyle inşa edeceği zemini kaybeder ve hastalanır. Çünkü o sadece

kendini aşmak ve daima bir üst versiyonu yaratmak konusunda kendisiyle yarışan, ötekiyle ilişkisini kesen ve kendi kendine şiddet uygulayan bireye haline gelir. Kısacası, disiplin toplumundan, başarı ve performans odaklı topluma geçişte üstben-ben arasındaki şiddet, ideal ben-ben arasındaki şiddete dönüşür.

“Şiddetin Politikası” başlıklı dördünü bölümde şiddet, politika üzerinden ele alınır. Politik zeminin konusu olan dost-düşman dikotomisinin temelde nesnel ya da normatif bir ikilik değil, varoluşsal bir konumlanma olduğunu söyleyen Chul-Han, görüşlerini Schmit’e yaslar. Çünkü dost-düşman ilişkisi, kişinin kendini diğerinin karşısına göre konumlandığı bir benlik ve kimlik inşasını da ifade eder. Dost ve düşman ilişkisine dayalı karakter özelliği, içsel bir yıkıcılık taşıyan ve bunun sonra ötekine aktarıldığı ve dışsallaştırıldığı; ötekine yönelik şiddet arttıkça da kişide içe doğru güçlenme ve güvenin de arttığı bir durumu ifade eder. Kimlik kurucudur. Ancak, günümüzün, başarıya ve performansa odaklı öznesi, diğerine göre konumlanan güç, sağlamlık ve istikrar öznesi değil, başarıya odaklı çalışan esnek insan olduğu için sağlam bir karakteri değil, her şey için kullanılabilir karakterden azade bir insanı ifade eder. Kendini inşa edecek bir düşmanlığın olumsuzluğuna sahip olmadığı için kendi narsistliğinin olumsuzluğunda boğulur. Öte yandan, şiddetin hukukla ilişkisi, iktidarın hakkını zorla alması üzerinden değerlendirilerek hukukun uygulanması ve sürekliliği şiddetle ilişkilendirilir. Zira, arkeik toplumlardan beri, kişi çiğnediği bir kuralın bedelini ödediğini görmüştür. Şiddet, yasa koyabilmek için tayin edici önemde görülür. Ancak bugün şiddet, hukukun caydırıcılığı, cezai yönü ve dışlayıcılığı üzerinden değil, kişide tükenme ve içermeye olarak ortaya çıkan ve başarıya endeksli toplumun karakteristiğini oluşturan olumluluk şiddeti şeklinde ortaya çıkar. Chul Han’a göre, günümüz toplumunun bunalımı her şeyin topluma içkin bir aynılık tarafından tecrübe edilmesinden kaynaklandığı için bu aynılık olumsuzluk şiddetinin dışında bir özel şiddet biçimleri ortaya çıkarmıştır.

“Şiddetin Mantığı” başlıklı beşinci bölümde, şiddetle neyin hedeflendiğine, nasıl çalıştığına, şiddet ve iktidar arasındaki farka odaklanılır. Nihayetinde, makro şiddet ile mikro şiddetin ayrımı vurgulanarak mikro şiddete geçiş yapılır. Makrofiziksel şiddetin temelde benlik ve öteki Benlik, dost ve düşman, iç ve dış arasındaki gerilimi ifade ettiğini, Ötekinin olumsuzluğu ile çalıştığını; yönteminin ise sızma, işgal veya bulaşma edimleri olduğunu ifade eder. Şiddet burada üstüme gelen, baskılayan, alanımı ortadan kaldıran ve özgürlüğümü yok eden bir dış güç olarak kendini gösterir. İktidar söz konusu olduğunda; Üstben iktidarı, ben’e boyun eğdirir. Ben, Üst bene kendi özgürlüğünü, farklılığını ve onun için tehtit haline gelen varlığını teslim eder. Burada iktidar, kendini sadece öteki aracılığıyla kurar ve onu ortadan kaldırmaz. Fakat şiddet, iktidarın zıddıdır ve orada ötekiyle bir ilişki yoktur. Onu doğrudan yok etme vardır. İktidar, gücünü kendi düzeni, organizasyonu ve icraatları için kullanır. Fakat şiddet her halükarda yıkıcıdır. Öteki'nin varlığına karşı palazlanır. Makrofiziksel şiddet kendini dışa vururken patlayıcı, açık, fevri ve işgalciyken; mikrofiziksel şiddet örtük ve içe dönüktür. Makrofiziksel şiddet, immünolojik modele göre işler, bulaşıcı ve yayılcıdır. Şiddet, kendi içimize giren ve bizi yok sayan immünolojik öteki'nden kaynaklanır. Ben, ancak öteki'nin olumsuzluğunu olumsuzlayarak var olabilir. Mikro şiddet ise, immünolojik modele göre değil, aynılığın mantığına göre işler.

Chul Han, **kitabının ikinci ana bölümü** olan “Şiddetin Mikrofiziği” ne geçer ve burada şiddetin mikro boyutlarını ve biçimlerini ele alır. “Sisteme İçkin Şiddet” adlı ilk bölümde, yapısal ve simgesel olmak üzere iki içkin şiddetten bahseden Chul Han, yapısal şiddetin

kaynakların ve imkanların adil dağıtılmadığı bir sistemde ortaya çıktığını ve yoksunlaştırma olumsuzluğuna sahip olduğunu dile getirir. Simgesel şiddetin ise, sosyal sisteme içkin olduğunu ve onun habitus niteliği taşıyan, sorgulanmadan kabul edilmiş, tekrarlanan algı ve davranış kalıplarında bulunduğunu dile getirir. Nitekim onda hem yapısal hem de simgesel şiddet, sınıflar arası bir egemenlik ilişkisini, hiyerarşik-antagonist bir sınıf ilişkisini şart koşar. Bu durum, egemen sınıftan ezilene kadar herkes için geçerlidir. Öte yandan sisteme içkin şiddetin özneleri yalnız dışlanmış homines sacri değil, tam da sistemin içinde olan, başarıya ve performansa odaklı çalışan öznelerdir. Sisteme içkin şiddet herkesi, kendi kendisini sömürmeye zorlayan bir sistemin esirlerine çevirir ve sınıflar arasında hiyerarşi bulundurmaz. Olumluluk şiddeti olarak sisteme içkin şiddette engel, red, yasak, dışlama veya yoksun bırakma gibi olumsuzluklar bulunmaz. Kendini aşırılık ve kitleselleşme, aşırı üretim, birikim, aşırı iletişim ve haber kılığında gösterir. Olumluluğu nedeniyle bizzat şiddet olarak da algılanmaz.

“İktidarın Mikrofiziği” başlıklı ikinci bölümde Chul Han kısaca, süregelen iktidar biçimlerini ve onların toplum nezdindeki şiddet formlarını inceler. Modernizmin iktidar biçiminin disiplin ve biyo-iktidar biçiminde tezahür ettiğini; norm ve alışkanlıkla oluşan, niteleyen, ölçen, derecelendiren, denetleyen ve hayatın bütün alanlarını kapsayan disiplin teknolojisi olduğunu ifade eder. Öyle ki bu, bir iktidar biçiminden ziyade, yeni bir toplum biçimini ifade etmektedir. Burada iktidar iktidarsızlaştırılır. Bu toplumda, savaşların iktidarın adına yapılmasından ziyade herkesin varoluşu adına yapıldığı ve daha öldürücü bir şiddeti ortaya çıkardığı dile getirilir. Foucault’nun bu söz konusu disiplin toplumundan sonra, günümüzün toplumu ise, kendini camdan ofis kuleleri, alışveriş merkezleri, spor merkezleri, güzellik klinikleri üzerinden ifade eden başarı ve performans odaklı bir çalışma ve yaşama toplumunu ifade eder. Buradaki başarı ve performans öznesi ise disiplin toplumundaki itaatkar özneye nazaran özgür öznedir. Başarı odaklı özne kendinin yarışçısı olduğu için varoluşu özgürlükle ve girişimle tanımlanır. Başarı zorunluluğu, insanın kendisini sömürmeye başladığı bir şiddet olarak ortaya çıkar. Sömüren aynı zamanda sömürülen kişi olduğu için bu paradoksal özgürlük kendini tükenme şeklinde gösteren Burnout olarak ortaya çıkar. Bu yüzden, olumsuzluk şiddetinin yerini olumluluk şiddeti alır.

“Olumluluğun Şiddeti” başlıklı üçüncü bölümde ise, olumlu unsurların varlığının fazlalığından kaynaklanan bir şiddet türü olarak olumlu şiddetin yıkıcı etkisi ele alınır. Bu olumlunun kitleselleşmesi, dolaşım sistemlerinin tıkanmasına sebep olan bir şiddettir. Zira, kişideki ya da mevcut sistemdeki olumsuz faktörlerin, bir düşman olarak ötekinin yok edilmesi, ortadan kaldırılması bu kez de kişinin kendine yönelik başka bir öteki yaratmasına neden olur. Çünkü olumlu ya da olumsuz zeminde bir boşluğun olamayacağını, her yok etmenin başka bir şey doğuracağı olgusu, şiddet üzerinden tanımlanır. Aşırı üretim, tüketim, iletişim ve haber kişinin psikolojik-nöronal sistemine zarar vererek içerde aynılığın olduğu bir durum yaratır. Bir ötekisi kalmayan kişi ya da sistem içerde artık kendisiyle savaşmaya başlar. Bugün, artık savaşılacak bir dış düşman olmadığını, insanın artık kendi kendisiyle savaştığını dile getiren Chul-Han dışarıyı yıkanın sonunda kendisinin de yıkılmak zorunda olduğu bir durumu niteler. Bu durum, bir kazananın olmadığı küresel bir çöküşle sona erebilecek implosif bir şiddettir.

“Şeffaflığın Şiddeti” başlıklı dördüncü bölümde ise şeffaflıkla, toplumsal işleyiş ve edimlerdeki tüm gizlilik ve sınırların tamamen ortadan kaldırılarak herkesin Aynılaşmasının yarattığı şiddet nitelenir. Bir olumluluk toplumu olarak şeffaf toplumun, insanların hayatlarındaki her eşiği ve sınırları aşındırarak her şeyi aynılıkta düzleştirdiğini ifade eden Chul

Han, farklı öteki'nin şeffaflığının yerini, aynı'nın şeffaflığına bıraktığını dile getirir. Oysa, farklı bir öteki yani varlık olma imkanının ancak şeffaflığın olmadığı bir durumda kendine özgü sınır ve şartlarında gerçekleşebileceğini söyleyen Chul Han, şeffaf ve aynı olan durumdan insanın kendini oluşturmalarını sağlayan koşullar olarak düşünme, hayret etme, farklı bir yola girme, huzursuzluk, acı gibi durumların olamayacağını seslendirir. Kişinin varlık alanına belli bir sınır ve geçirmezlik gereklidir. Bu yüzden, kişinin devamlı didiklenmesi bir şiddettir. Bu anlamda, şeffaflık toplumu, sınırların ortadan kaldırılması ve her şeyin dümdüz hale getirilmesi ile pornografinin ve panoptikonun iç içe girdiği bir toplumdur. Burada, kendini şeffaf kılma, artık özenin rızasıyla gerçekleştiği için sömürü ve şiddetin müsebbibi de öznenin kendisidir.

“Medium is Mass-Age” başlıklı beşinci bölümde Chul Han, bu kez toplumdaki dilsel şiddeti ele alır. Kitle çağında dilin simgesel ve diyabolik yanını ele alarak Simgeselliğin, dilin yapıcı ve iletişimsel yönünü oluşturduğunu, diyaboliğin ise temelde ayırmak anlamına gelerek yıkıcı yanına da vurgu yapar. Buradaki dilsel şiddet; iftira atmak, itibarsızlaştırmak, aşağılamak, incitmek üzerine kurulu olumsuzluk şiddetidir. Günümüz toplumunda iletişim ve dil spamlaşmıştır. Bu spamlaşma, aralıksız aktarılan bilginin sadece bir yığılma oluşturmalarını ve işlev kaybını ifade eder. Burada modernizmin kartezyan öznesi, günümüzde postkartezyan özneye dönüşür. Kartezyan özne, olumsuzlama yoluyla ötekini karşısına alan, sınırları belli ve kırılganken, postkartezyan öznenin var olması için öteki'ni olumsuzlamaya, karşısına konumlandırmaya ve dışlamaya ihtiyacı yoktur. Artık, “bir şey yapıyorum o halde varım”ın yerini, “varım o halde yapıyorum”un öncelendiği bir durum almıştır. Mikroblogging gibi pratiklerde de bu şişkin ego kendini gösterir. Sosyal medya kullanımı, ötekiyi kendinden uzaklaştıran ve sınır çizen değil, varım’ı ön plana çıkaran ve ötekinin dikkatini çekmeye çalışan bir ben’e ve onun dilsel şiddetine odaklanır. Levinas’ta benin ötekine karşı etik sorumluluğu artık sadece kişinin kendine yönelik sorumluluğuna dönüşür. Postkartezyan özne, kendini sınırsızca sömüren estetik bir özne; öteki ise, onu tüketicisidir. Benin ötekine karşı mesafesiz bir yakınlığı ve iletişimi, diyalektiğe dönüşerek bir noktada mesafesiz bir kayıtsızlık halini alır. Artık aydınlatmayan ve keşfetmeyen, sadece yaygın etki yaratan o iletişim, bir olumluluk şiddetini ifade eder.

“Rizomatik Şiddet” başlıklı altıncı bölümde somut, katı, düzenleyici ve sınırları belli kodlamalarla oluşan olumsuz şiddetin aksine, kodsuzlaşma ve sınırsızlaşma ile doğan olumlu şiddet Deleuze’un paranoid ve şizofreni ayrımı üzerinden ele alınır. Deleuze’un paranoid’i bir mekansallaştırıcı ya da yerliyurtlaştırma sağlayabileceği yerde; şizofreninin aşırılığı, yayılımı, coşkusal ve kodsuz sınırsızlığının yersizyurtsuzlaştırmaya neden olacağı söylenerek bunun da bir şiddet olduğu ifade edilir. Her ne kadar Deleuze’un, şizofren yersizyurtsuzlaşmasını onayladığı bilinse de, şizofren yersizyurtsuzlaşması, aynıların rizomatik kanserleşmesi ve olumluluğun da kitleselleşmesi demektir. Nitekim şiddet sadece baskı, dışlama ve zorbalığın olumsuzluğu değil, aşırılığın olumluluğunu da ifade eder. Aşırılığın olumlu şiddeti, eksikliğin olumsuz şiddetinden çok daha etkilidir. Eksiklik doyma noktasına ulaşıncaya biterken, aşırılıkta bir doyum yoktur. Öte yandan, olumsuzluğun yıkıcı yönünün yanı sıra, yapıcı yönüne odaklanan Chul Han, tefekkür, can sıkıntısı, bekleyiş ya da öfke gibi olumsuzlukların yapılandırma, yön verme, ritim, ölçü, gibi etkileriyle ‘zamanı’ tekrar ortaya çıkarabileceğini söyler. Oysa, şizofrenik kodsuzlaşma, sadece olumluluğun şiddetini artıran yanıyla ortaya çıkar.

“Küreselliğin Şiddeti” başlıklı yedinci bölümde, Hardt ve Negri üzerinden küresel kapitalist sistem ile onun kapsadığı toplumsal dünyanın analizi yapılır. Kapitalist neo-liberalist sistemi bir tür imparatorluk; içinde yaşayan insanları da çokluklar sınıfı olarak gören Hardt ve Negri imparatorluğun, yani kapitalizmin dünya üzerindeki şiddetini ön plana çıkarır. Burada, çokluk sosyal dünyanın asıl üretici gücüyken, imparatorluk kitlenin yaşam enerjisinden ve etkinliklerinden beslenen sömürü aygıtıdır ve bu sömürüye karşı durmanın yolu, sınıfların ortak bir aidiyet duygusudur. Ancak günümüz toplumunun da karakteristik özelliği, aidiyet duygusunun yokluğudur. Buradan küreselleşmiş dünyanın toplumlar üzerindeki şiddetinden ve bu şiddete ortak bir cevap verecek toplum yapısının yokluğundan bahseden Chul Han, günümüz toplumlarının bu imparatorluğa karşı ortak direniş gösterecek kararlı tekillikler değil, birbirine karşı antagonist davranan, izole ego'lar olduğunu düşünür. Toplumun egolaşması ve atomlaşmasının, ortak davranış biçimlerini azalttığını ve bu şekilde kapitalist düzene gerçekten meydan okuyacak kuvvette bir karşı gücün oluşmasının engellediğini dile getirir. Nitekim, bugünün toplumunu çokluk değil, yalnızlık betimler. Şiddetin ve sömürünün mekanı artık dış bir hedef değil, kişinin kendisidir ve bu şiddetin topyekun yaşanmasının nedeni, sosyal ilişkilerin yapısıyla örtüşmesidir. Savaşın bu içkinliği karşısında iç ve dış, dost ve düşman arasındaki tüm ayrımlar kumdaki izler gibi, kaybolmaya mahkumdur.

Nihayet, “Homo Liber” başlıklı son bölümde, Agamben’in egemenlik toplumundan başarı ve performans toplumuna yönelik dönüşümün temelindeki şiddetin topolojik dönüşümünü ele alınır. Agamben’e göre, dış bir öteki olarak bir egemen ve onun toplum üzerinde olağanüstü durumlarda uyguladığı bir güç vardır. Bu olağanüstü hali uygulamak egemenin bir öteki, dışardan bir etki olarak topluma temas eden, etkileyen, içine nüfuz eden, yıkan ya da kısacası gücünü gösteren bir olumsuzluk şiddetidir. Olağanüstü hal, bir olumsuzluk halidir. Bu hal, öteki'nin ya da dışarısı'nın içeri'yi işgal ettiği zamanlarda kendini gösterir. Ancak Chul Han’a göre günümüz başarı ve performans toplumu; dışardan bir egemenin, gücün, ötekinin ve olumsuzluk tehdidinin kalmadığı, tüm olumsuzlukları kendinde eriterek, düzleştiren, sadece tekil bir çoğulluktan oluşan, kendi kendisinin egemeni olan bir toplumu ifade eder. Bu yüzden, olumsuzluk şiddetinin yerini, her türlü aşırılığı içinde eriten bir olumluluk şiddeti almıştır. Olumluluk, günümüz toplumundan her türlü olumsuzluğu ve aşkınlığı çalarak olağan hale dönüşmüştür. Burada insan; artık dış egemenin kendisi yani homo fiber, sadece kendi kendisinin efendisi ve özgür olmasıyla homo liber ve nihayetinde bu aşırı özgürlüğün sonucunda kendi kendisini sınırsızca sömürmesi ile homo sacre haline gelmiştir. Başarı ve performans toplumu, toplumun egemeni olsa da aslında kendi kendisinin homo sacre'dir. Paradoksal bir biçimde homo fiber ve homo sacer birbirini doğurur. Yani, egemen ve homo sacri'den oluşan toplumun yerini, egemenin de kurbanın da aynı kişi olduğu toplum almıştır. Başarıya ve performansa odaklı toplumdaki homo sacre'nin egemenlik toplumundakinden ayrılan diğer noktası da öldürülmelerine imkan olmamasıdır. Çünkü ölemeyecek kadar canlı ve yaşayamayacak kadar da zaten ölüdürler.